

# РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

## § 1. Криміналістична характеристика незаконного обігу вогнепальної зброї

Одним із факторів погіршення криміногенної обстановки в Україні останнім часом є наростаюча озброєність злочинного світу та відкрита демонстрація зброї. У такій ситуації особливої актуальності та гостроти набувають проблеми боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів. Розглядувані злочини, будучи одним із найбільш «перспективних» напрямів діяльності організованих злочинних угруповань, поряд із торгівлею наркотиками, людьми й контрабандою, не тільки не зменшуються, а й призводять до розширення так званого «збройового чорного ринку» в Україні. Вони стають усе більш дохідним злочинним промислом, що має, на відміну від ряду інших посягань, відносно велику доступність і менший ступінь ризику викриття та викликає певні складнощі при розслідуванні.

Кримінальна відповідальність за незаконний обіг вогнепальної зброї передбачена ст. 201 КК («Контрабанда»), 262 КК («Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»), ст. 263 КК («Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»), ст. 264 КК («Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів»), ст. 410 КК («Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»), ст. 413 КК («Втрата військового майна»), ст. 414

КК («Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»).

Усі ці злочини пов'язані із процесом нелегального обігу вогнепальної зброї та боеприпасів, що є закінченим циклом операцій — від незаконного виробництва, виготовлення зброї, торгівлі, продажу, колекціонування, експонування, обліку, збереження, носіння, перевезення, транспортування, використання, вилучення, знищення, ввезення зброї на територію держави і вивезення за її межі до реалізації зброї нелегальному споживачу й подальшого її використання у злочинній діяльності. Незаконний обіг вогнепальної зброї — це певний процес, який передбачає виробництво зброї і подальший її рух від виробника, як державного, так і кримінального, далі рух до споживача — легального (МО, МВС, СБУ тощо) або нелегального (злочинці, громадяни, незаконно отримують зброю для самозахисту, колекціонування та ін.), а також процес користування зброєю, підтримання його в справному стані, перехід від одного власника до іншого і до її знищення. Структурними елементами незаконного обігу вогнепальної зброї є такі: виробництво або виготовлення, збут (передача), придбання, зберігання, носіння, перевезення, застосування, ремонт, використання, знищення та ін. Такий обіг вогнепальної зброї є не просто незаконним, а й кримінальним, оскільки включає дії, що порушують кримінально-правові заборони та за вчинення яких передбачена кримінально-правова відповідальність (статті 201, 262–264, 410, 413, 414 КК).

Із криміналістичної точки зору розслідування всіх цих злочинів має багато спільного, що дозволяє дати їх узагальнену характеристику. Для формування методики розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї важливе значення мають такі елементи криміналістичної характеристики, як предмет злочинного посягання, способи вчинення злочину, типові сліди, обстановка вчинення таких злочинів і особа злочинця. Розглянемо їх.

**Предметом злочинного посягання** злочинів, передбачених статтями 201, 262–264, 410, 413, 414 КК, є вогнепальна зброя, до якої належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї (крім гладкоствольної мисливської), призначені для механічного ураження живої цілі на відстані, а також знищення чи ушкодження навколишнього середовища, для здійснення пострілу з якої використовується

сила тиску газів, що утворюється при згорянні вибухової речовини — пороху чи інших спеціальних горючих сумішей. Вона може бути як саморобною (кустарного виготовлення), так і виготовленою промисловим способом (заводським). Предметом злочину, передбаченим ст. 264 КК, крім зазначених вище видів вогнепальної зброї, може бути також і гладкоствольна мисливська вогнепальна зброя та бойові припаси до неї. У тих випадках, коли вирішення питання, чи є зброя, боеприпасами, вибуховими речовинами відповідні предмети, вимагає спеціальних знань, по справі слід призначити та провести судову експертизу у відповідній експертній установі. Бойова зброя може бути традиційною (вогнепальна, холодна, пневматична, металевая, запалювальна зброя, міни, артилерійське озброєння, ракетна зброя, торпедна зброя), нетрадиційною (лазерна, електромагнітна, психотропна зброя) і зброєю масового ураження (ядерна, хімічна, біологічна зброя).

Найбільшою популярністю в злочинному середовищі користуються найпоширеніші на Заході пістолети і пістолети-кулемети під штатний у НАТО 9-міліметровий пістолетний патрон «парабелум». Разом із тим злочинці часто продовжують користуватися пістолетами радянських зразків, тому що в нас саме до цієї зброї найпростіше дістати боеприпаси. Найбільш поширеними в незаконному обігу є пістолети Макарова (ПМ) і Стечкина (АПС) радянського виробництва, а також пістолети Токарева (ТТ), виготовлені не тільки в СРСР, але й у Польщі, Югославії, Китаї, а також автомати Калашникова всіх моделей. Останнім часом наймані професійні кілери все частіше використовують високоточну зброю іноземного виробництва — снайперські гвинтівки, оснащені оптичними і нічними прицілами, лазерними цілепоказниками тощо.

*Спосіб вчинення злочину* — це система дій із підготовки, вчинення і приховування злочину, яка детермінована умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особи і спрямована на досягнення бажаного результату.

Підготовчі дії злочинця при незаконному обігу вогнепальної зброї починаються з моменту виникнення злочинного наміру в злочинця й прийняття рішення про вчинення таких злочинів. У ході підготовки злочинці ретельно вивчають об'єкт майбутнього злочину: графік роботи підприємства, установи; маршрути, час і засоби пересування особи, яка має доступ до сховищ озброєння; наявність технічних

засобів захисту й охоронної сигналізації, наявність сейфів та спеціальних захисних сховищ. Для вчинення злочину здобувається зброя, проводяться консультації з «фахівцями», встановлюються контакти з працівниками правоохоронних органів, а також особами, які мають доступ до зброї, підшукується транспорт, готуються технічні засоби для злому перешкод, виведення з ладу засобів охоронної сигналізації.

Учинення злочину ретельно планується, до злочинних дій нерідко втягується значна кількість осіб (робітники, службові особи, охоронці, водії транспортних засобів, що беруть участь у перевезенні вантажів з цих підприємств та ін.), розподіляються ролі учасників учинення злочину.

Злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї, характеризуються різноманітними діями, такими як: 1) розкрадання вогнепальної зброї зі Збройних Сил, МВС, Служби безпеки, воєнізованої охорони; 2) розкрадання вогнепальної зброї та окремих складових частин і механізмів на збройових заводах; 3) кустарне виготовлення вогнепальної зброї; 4) законне придбання нарізної і гладкоствольної спортивної чи мисливської зброї з наступною його передачею в руки злочинного світу; 5) незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збут вогнепальної зброї; 6) недбале зберігання вогнепальної зброї; 7) контрабандне ввезення або вивезення зброї та боєприпасів через кордон та ін.

До основних способів заволодіння вогнепальною зброєю належать: 1) розкрадання шляхом крадіжки або шахрайства; 2) розкрадання шляхом зловживання службовим становищем особою, у розпорядженні або під охороною якої знаходиться вогнепальна зброя і боєприпаси; 3) розкрадання шляхом грабежу або розбійного нападу та ін. Способи заволодіння можуть бути найрізноманітнішими, однак у діях злочинців спостерігається стійка повторюваність залежно від об'єкта нападу. Так, при проникненні на охоронюваний об'єкт заподіюється фізична шкода особам, які здійснюють охорону такого об'єкта. У випадку проникнення на технічно захищене сховище вживаються заходи, що забезпечують виведення з ладу охоронної сигналізації і злом перешкод, сховищ (стіни, двері, сейфи тощо).

За способом проникнення на місце розкрадання можна установити окремі властивості особи злочинця, такі як наявність професійних навичок і злочинного досвіду, фізичні дані, ступінь інформованості

злочинців про умови зберігання, часу і порядку одержання, видачі й обліку зброї та боєприпасів. Для конкретних способів проникнення на місце розкрадання характерні певні механізми утворення слідів, встановлення яких у процесі розслідування дозволяє робити висновки про знаряддя злочину, про особу злочинця.

У механізмі злочину при заволодінні вогнепальною зброєю і боєприпасами шляхом грабежу або розбою можна виокремити три основні етапи: 1) зближення злочинців із жертвою. З цією метою використовуються різні приводи, що відволікають увагу і дозволяють підійти досить близько, а також напад зі спини, напад з укриття; 2) взаємодія злочинців між собою, тобто застосування прийомів нейтралізації намагань жертви до опору (заподіяння тілесних ушкоджень, зв'язування і погроза); 3) наступні дії злочинця по заволодінню вогнепальною зброєю.

Дії по прихованню слідів злочину здійснюються на всіх етапах злочинної діяльності. При підготовці до злочину здійснюється маскування зовнішніх ознак (маски, додаткові аксесуари, форма співробітників міліції та ін.), підбір одягу і взуття, придбання або підготовка наявних транспортних засобів для швидкого відходу з місця злочину. На стадії вчинення злочину вживаються заходи, направлені на приховування слідів на місці злочину. Після закінчення злочину знищуються одяг, предмети, що використовувалися при вчиненні злочину, підробляються документи, що засвідчують особу, змінюються місце проживання і роботи, вчинюється тиск на потерпілих і свідків, приховується викрадене, знищуються маркувальні позначення та упакування. У низці випадків механічній обробці піддаються внутрішні стінки каналу ствола для позбавлення можливості ідентифікації екземпляра зброї.

Прийоми приховання злочину при заволодінні предметами озброєння шляхом зловживання службовим становищем особою, у віданні або під охороною якої знаходиться вогнепальна зброя і боєприпаси, відрізняються від вищенаведених. Вони полягають переважно в здійсненні підробок у звітних документах про рух предметів озброєння чи комплектуючих деталей.

Установлення способу вчинення і приховування злочину здійснюється за такими напрямками: аналіз слідів, виявлених на місці злочину; одержання показань від осіб, інформованих про подію; аналіз інших

елементів криміналістичної характеристики (наприклад, відомостей про особи злочинців і особливості організації злочинної структури, характеристику і кількість викраденого, типові сліди, обстановку вчинення такого роду злочинів тощо).

**Обстановка вчинення** незаконного обігу вогнепальної зброї і боєприпасів включає такі важливі компоненти, як місце і час їх вчинення, умови зберігання й охорони предметів озброєння, обставини, що сприяють розкраданням.

Залежно від об'єктів злочини вчинюються: на заводах-виготовлювачах предметів озброєння, у військових підрозділах, правоохоронних органах, мисливських колективах, спортивних товариствах, фінансових і комерційних структурах, навчальних закладах, на приватних охоронних і детективних підприємствах, а також на підприємствах, що мають вогнепальну зброю і боєприпаси для проведення виробничих, рятувальних, дослідницьких робіт, навчання й охорони. Так, для підприємств-виготовлювачів непоодинокими є вчинення крадіжок робітниками як готових виробів, так і окремих механізмів з цехів і складів. Значною мірою цьому сприяє відсутність належного контролю й обліку за витратою комплектуючих деталей, а також порушення, що допускаються співробітниками охорони.

Значна кількість розкрадань вогнепальної зброї і боєприпасів пов'язана з неналежним збереженням готових виробів, у тому числі й у місцях складування на підприємствах-виготовлювачах.

Розкрадання можуть вчинюватися в місцях використання предметів озброєння: вогнепальної зброї і боєприпасів — на стрільбищах під час бойових стрільб; боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв — у місцях провадження підривних робіт та ін. Джерелом надходження зброї в незаконний обіг нерідко є її розкрадання як з територій військових частин, так і у військовослужбовців, останнє стає можливим через недоліки в організації служби, ослаблення службово-бойової дисципліни і неналежного виконання військовослужбовцями своїх обов'язків під час несення служби.

**Типові сліди.** Для розглядуваних злочинів, крім традиційних слідів, таких як сліди рук, ніг, транспортних засобів, знарядь злому, слідів застосування вогнепальної зброї, можуть бути виявлені сліди збройового змащення, окремі екземпляри боєприпасів, деталей і вузлів викраденої вогнепальної зброї і вибухових пристроїв, ємності для

зберігання і перевезення зброї і боєприпасів, а також їх частини, пакувальні матеріали, частки вибухових речовин тощо.

Сліди можуть бути залишені злочинцями не тільки на місці злочину, а й за його межами, недалеко від нього, де зручно позбутися непотрібних предметів, захоплених при вчиненні злочину. На викинутих об'єктах можуть залишитися сліди пальців рук підозрюваних, їхнє волосся, інші біологічні об'єкти.

Вид і локалізація слідів, залишених учасниками розкрадання, залежать від способу вчинення злочину і є його проявом. Так, якщо при вчиненні розкрадань предметів озброєння шляхом крадіжок, грабежів і розбійних нападів залишаються вищезазначені сліди, то у випадку вчинення розкрадання шляхом зловживання своїм службовим становищем слідами можуть бути подробиці в товарно-транспортних накладних, картках складського обліку, фіктивні договори і гарантійні листи, доручення, платіжні доручення тощо.

**Особа злочинця.** Аналіз слідчої та судової практики показує, що розкрадання і незаконний обіг вогнепальної зброї належить до розряду «чоловічих злочинів», тому що абсолютна більшість таких злочинів, як правило, вчинюється чоловіками. Мають місце одиничні випадки, коли у вчиненні такого роду злочинів брала участь жінка і, як правило, її роль полягала у вчиненні підготовчих дій.

Споживчі властивості вогнепальної зброї як предмета злочинного посягання впливають на виникнення у визначеної категорії громадян злочинного інтересу до цих виробів, вибір ними відповідного способу вчинення і приховання цих злочинів. Урахування цих властивостей допомагає органам досудового розслідування у висуненні версій щодо особи злочинців, їх кількості, віку, мотивів та цілей.

Як відомо, підставою для можливого припущення про особу невідомого злочинця може слугувати конкретний предмет посягання. У цьому випадку це досягається вирішенням таких питань: особи якої категорії найчастіше посягають на подібний предмет, хто може бути найбільш зацікавлений у його заволодінні. До таких злочинців насамперед слід віднести: 1) раніше судимих за тяжкі злочини проти особи і власності, які озброюються для вчинення розбоїв; 2) злочинні угруповання, що викрадають вогнепальну зброю, вибухові речовини з метою продажу як на території країни, так і для контрабандно-

го вивозу за кордон; 3) особи, які мають на меті зведення рахунків із мотивів ревнощів, ворожості до окремих громадян, у тому числі до представників правоохоронних органів, інших владних структур та ін.; 4) особи з числа хуліганствуючих елементів, намір яких спрямований на злісне порушення громадського порядку із застосуванням вогнепальної зброї; 5) громадян, що заволодівають вогнепальною зброєю для вчинення розправи над особами, які належать до іншої національності, релігії, політичної партії тощо; 6) громадян, які вчинюють розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів з метою їх колекціонування, використання при полюванні, риболовлі; 7) громадян, які заволодівають вогнепальною зброєю для самогубства; 8) особи з психічними відхиленнями.

## ■ § 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню

Успіх розкриття та розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї й викриття осіб, винних у вчиненні таких злочинів, значною мірою забезпечуються обґрунтованим, своєчасним прийняттям рішення про відкриття кримінального провадження і встановленням обставин, що підлягають доказуванню.

При відкритті кримінального провадження *за фактами розкрадання вогнепальної зброї і боєприпасів* необхідно встановити: 1) коли і де вчинено розкрадання; 2) кількість осіб, що брали участь у вчиненні злочину; 3) спосіб вчинення злочину, мета, кількість викраденого; 4) кому належала викрадена вогнепальна зброя, боєприпаси (державі, громадським організаціям, комерційним структурам чи окремому громадянину); 5) хто вчинив злочин, якщо в розкраданні брали участь кілька осіб, то яка роль кожного; 6) чи не вчинювали зазначені особи аналогічні розкрадання раніше; 7) причини й умови, що сприяли вчиненню злочину.

Кримінальне провадження *за фактом про незаконне придбання, збут, зберігання і носіння вогнепальної зброї і боєприпасів* може бути розпочато тільки в разі виявлення і вилучення в конкретної особи вогнепальної зброї, її основних частин, боєприпасів. Тому співробітники органів поліції проводять огляд транспортних засобів, особис-



тий огляд водіїв і пасажирів, їх речей і вантажів, а також пішоходів, вилучаючи виявлену зброю, боеприпаси.

Після внесення в ЄРДР інформації про незаконний обіг вогнепальної зброї на початку кримінального провадження необхідно уважно вивчити всі обставини кримінального правопорушення, особливо звернути увагу на: 1) правильність оформлення таких документів, як рапорт співробітника органів поліції, заява або повідомлення громадянина й інші документи, що слугували підставою для доставлення особи в черговий відділ поліції; 2) протокол про адміністративне правопорушення; 3) протокол особистого огляду затриманого і його речей; 4) документ про вилучення зброї, боеприпасів, у тому числі: а) протокол вилучення зброї, боеприпасів; б) протокол огляду транспортного засобу і перевірки вантажу, що перевозиться. У протоколі повинні бути чітко зазначені обставини вилучення: хто, де, коли виявив зброю (її основні частини), боеприпаси, у зв'язку з чим і в кого вона вилучається, докладний опис об'єкта, найменування, номер, серія зброї, зовнішній вигляд, індивідуальні ознаки; 5) довідку експерта про проведене криміналістичне дослідження, у якій має бути вказано: чи є вилучений предмет вогнепальною зброєю (його складовою частиною), боеприпасами, чи придатна вона для здійснення пострілу, застосування; 6) отримані від затриманої особи документи на вилучену зброю, боеприпаси; 7) пояснення від затриманої особи, у якому повинна бути відбита об'єктивна сторона вчиненого злочину; 8) копії документів органів дозвільної системи МВС про звернення громадянина за реєстрацією зброї; 9) документ про направлення особи на медичне освідчення для виявлення слідів носіння зброї, боеприпасів; 10) висновок (протокол) медичного освідчення; 11) пояснення очевидців. Необхідно перевірити наявність у представлених матеріалах обставин, що виключають можливість провадження: вік підозрюваного, наявність дозволу органів внутрішніх справ на зброю, факт добровільної здачі зброї тощо.

При вирішенні питання про рішення про початок кримінального провадження за фактами незаконного обігу зброї, бойових припасів і вибухових речовин, особливо при перевірці заяв, значну увагу слід приділити об'єктивній стороні діяння: 1) наявність або відсутність дозволу на носіння, зберігання, придбання зброї, боеприпасів, вибу-

хових речовин, що можна встановити одержанням довідки з органів внутрішніх справ або іншої організації, на яку вкаже перевірюваний; 2) чи придатні зброя, боєприпаси до використання. У цьому разі слід запросити для консультації спеціаліста-баліста й одержати необхідні відомості для прийняття правильного рішення; 3) варто з'ясувати, чи не було факту добровільної здачі зброї, боєприпасів і вибухових речовин.

Під час розслідування увагу слід приділити насамперед з'ясуванню таких обставин: 1) у чому конкретно проявляється кримінально каране діяння, пов'язане із заволодінням вогнепальною зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами: тільки в одній з перерахованих у законі дій (виготовлення, придбання, носіння, зберігання або збут, а також розкрадання зазначених об'єктів) або їх сукупності; детальна характеристика кожної з цих дій: місце, час, інші обставини, за яких вони вчинені; 2) чи мали вони разовий характер або вчинювалися неодноразово; 3) чи не вчинене розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів або вибухових речовин шляхом розбійного нападу; 4) кількість і характер зброї (вона є вогнепальною, гладкоствольною мисливською або холодною), боєприпасів і вибухових речовин; 5) чи не здала особа, яка зберігала вогнепальну зброю, боєприпаси або вибухові речовини без відповідного дозволу, перелічене добровільно; 6) ким вчинені розкрадання, незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення або збут зброї, боєприпасів або вибухових речовин; 7) чи не вчинене розкрадання зазначених об'єктів за попередньою змовою групою осіб, особливо небезпечним рецидивістом або особою, якій вогнепальна зброя, боєприпаси або вибухові речовини видані для службового користування; 8) винність особи у вчиненні злочину, його мотиви, наявність пом'якшуючих обставин, а також інші обставини, що характеризують особу обвинуваченого; 9) характер збитку, заподіяного злочином, його розмір; 10) обставини, що сприяли незаконному носінню, зберіганню, придбанню, виготовленню або збуту, а також розкраданню вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин.

Якщо *недбале збереження вогнепальної зброї* стало умовою вчинення іншою особою злочину з тяжкими наслідками, то необхідно з'ясувати, у чому конкретно полягало недбале зберігання зброї, хто

знав про це, хто міг цим скористатися, чи попереджувалася особа відповідальна за зберігання зброї, про необхідність вживання належних заходів щодо її охорони і чому вона знехтувала цим попередженням.

Отже, предмет доказування при розслідуванні незаконного обігу вогнепальної зброї в загальній формі виглядає таким чином:

1) яке конкретне діяння з числа тих, що становлять незаконний обіг зброї та інших названих об'єктів, учинено, які об'єкти стали його предметом;

2) яким способом реалізовано злочинний намір; якщо злочин вчинено неодноразово, то як розподіляються в часі епізоди злочинної діяльності; якщо зафіксована злочинна бездіяльність (при зберіганні зброї та інших об'єктів), то в чому вона виразилася і до яких тяжких наслідків призвела;

3) хто вчинив злочин, з якою метою і за якими мотивами; чи були співучасники, чи була попередня змова між злочинцями, чи був винуватий (винуваті) членом організованої злочинної групи, які функції в цій групі він виконував;

4) чи добровільно здана зброя та інші названі об'єкти (а це звільняє особу від кримінальної відповідальності); чи всі об'єкти, що знаходилися у володінні особи, здані, чи не є здача вогнепальної зброї, боєприпасів засобом приховування іншого злочину;

5) які умови сприяли вчиненню злочину, який розмір і характер заподіяного злочином збитку.

### ■ § 3. Типові слідчі ситуації та версії

Розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів визначається сформованими слідчими ситуаціями, серед яких найбільш типовими є такі:

**1. Факт незаконного обігу вогнепальної зброї виявлено і особа, яка вчинила такий злочин, затримана на місці події або незадовго після вчинення злочину.** Це прості ситуації, які зазвичай виникають, коли сам злочин і особа, яка його вчинила, очевидні, відомі з самого початку розслідування. Діяльність слідчого в такій ситуації спрямована на збирання і процесуальне закріплення доказів причетності особи

до вчиненого злочину — встановлення конкретних обставин події, їх дослідження, оцінка і використання з метою одержання нових даних.

Вихідні дані, що знаходяться в розпорядженні слідчого, визначають комплекс і послідовність проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій: 1) обшук особи, затримання і допит підозрюваного; 2) огляд місця затримання з метою з'ясування обстановки події, виявлення слідів злочину і речових доказів; 3) слідчий огляд предметів, що стосуються злочину (зброї, боєприпасів, одягу, документів, затриманих транспортних засобів, схованок, записних книжок, листів тощо); 4) огляд підозрюваних для виявлення слідів носіння зброї, боєприпасів; 5) допит осіб, які виявили і затримали на місці події злочинця, а також допит свідків-очевидців про обставини злочину і затримання; 6) призначення судових експертиз (балістичної, вибухово-технічної, трасологічної, металознавчої, судово-хімічної, технологічно-товарознавчої, технічної експертизи документів та ін.); 7) обшук за місцем проживання підозрюваного, за місцем роботи, у гаражах, на дачах, у друзів і в інших місцях, де можуть зберігатися документи й інші предмети, що мають значення для провадження.

Певні труднощі при розслідуванні незаконного обігу вогнепальної зброї становлять випадки, коли підозрюваний затриманий на місці події і заперечує причетність до злочину або в момент затримання намагається позбутися предметів, які його викривають. Це складна конфліктна ситуація, у якій інформаційна невизначеність і суперечливі факти вимагають правильного і кваліфікованого проведення комплексу невідкладних слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій. Перелік і черговість їх проведення залежать від обставин конкретного провадження і багато в чому подібні до розглянутого вище комплексу. Однак особливого значення в таких ситуаціях набуває слідчий огляд і фіксація слідів виявленої вогнепальної зброї, а також предметів, вилучених при обшуку особи і затриманні підозрюваного. За необхідності до огляду залучається спеціаліст-криміналіст, який допомагає встановити сліди, залишені злочинцем, а потім довести його причетність до злочину. Слідчому необхідно вжити заходів для вилучення одягу цих осіб, змивів з їхніх рук та інших частин тіла для виявлення збройового змащення, лакофарбового покриття боєприпасів, слідів пострілу тощо з метою

проведення експертизи; допитати осіб, які брали участь у затриманні підозрюваного; застосовувати прослуховування телефонних переговорів, відеозапис процесу вилучення зброї тощо. Головним напрямом діяльності слідчого в таких ситуаціях є збір і фіксація доказів, що викривають підозрюваного.

**2. Факт незаконного обігу вогнепальної зброї виявлено, є відомості про особу, яка його вчинила, проте злочинець зник із місця події.** Основним напрямом розслідування в такій ситуації є дослідження матеріальної обстановки на місці події, виявлення, збирання і фіксація доказової та орієнтуючої інформації про подію злочину й особу злочинця, який зник. Дії працівників дізнання та слідства в цій ситуації повинні бути спрямовані на негайне переслідування злочинця по «гарячих слідах» і його затримання, а також на збір даних, що характеризують особу розшукуваного, виявлення його зв'язків, встановлення можливого місцезнаходження або появи злочинця, вжиття заходів щодо затримання особи, яка зникла з місця події і доставлення її в органи досудового розслідування.

Послідовність і оптимальний комплекс першочергових слідчих (розшукових) дій у цій ситуації можуть виглядати таким чином: 1) огляд місця події; 2) допит свідків-очевидців, співучасників (якщо є такі); 3) допит осіб, що можуть дати відомості про злочинця і його спосіб життя (родичів, колег по службі, знайомих); 4) затримання й обшук особи підозрюваного; 5) допит підозрюваного; 6) обшук за місцем проживання, роботи тощо; 7) одержання вільних і експериментальних зразків для порівняльного дослідження; 8) за необхідності призначення судових експертиз (за результатами оглядів залежно від виявлених слідів) та ін. Поряд зі слідчими (розшуковими) діями здійснюються й негласні слідчі (розшукові) дії.

**3. Факт незаконного обігу вогнепальної зброї, боєприпасів виявлено, проте відомості про особу, яка його вчинила злочин, відсутні.** Для таких ситуацій характерний високий ступінь інформаційної невизначеності — відсутність даних про особу, а коло інших джерел для пошуку злочинця вкрай обмежене. У зазначених ситуаціях кримінальна справа порушується за фактом виявлення злочину в разі відсутності особи, підозрюваної в його вчиненні. Тому першочерговим завданням є встановлення особи злочинця, його розшук, затримання і викриття. У таких ситуаціях діяльність слідчого повинна бути спря-

мована на виявлення і систематизацію максимальної кількості доказової та орієнтуючої інформації, що характеризує особу злочинця і подію злочину.

Для вирішення розглянутої ситуації можна рекомендувати такі слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: 1) огляд місця події; 2) допит свідків-очевидців, а якщо немає таких, дії повинні бути спрямовані на їх виявлення; 3) застосування службово-розшукових собак; 4) перевірки результатів оглядів і допитів за криміналістичними обліками (дактилоскопічним, за способом вчинення, за ознаками зовнішності тощо); 5) вивчення матеріалів архівних кримінальних проваджень (розкритих і нерозкритих) даної категорії шляхом порівняльного аналізу способів вчинення таких злочинів (розслідуваного і зазначеного в архівній справі); 6) пред'явлення особам, які бачили злочинця, фотоальбомів із зображенням осіб, які знаходяться на обліку в органах внутрішніх справ; 7) складання пошукових орієнтувань і композиційних портретів; 8) призначення за результатами огляду судових експертиз; 9) вивчення інформації, повідомлень, довідок про подібні злочини; 10) постановка на облік викраденої зброї та ін.

Слідчі ситуації є основою для розробки *слідчих версій* та алгоритму дій слідчого в кожній з них. У ситуації, коли виявлено ознаки проникнення в приміщення, де зберігаються предмети озброєння, і факт їх крадіжки, слідчий повинен насамперед визначити коло осіб, серед яких слід вести пошук злочинця. Висуваються і перевіряються такі версії: а) розкрадання вчинене злочинцями, які не мають доступу до сховища, проте вони мають інформацією про систему охорони об'єкта, розташування внутрішніх приміщень, місця складування предметів озброєння; б) розкрадання вчинене особами, які мають на підставі службових обов'язків доступ у приміщення, де зберігаються предмети озброєння. У ситуації, коли оперативні відомості про вчинення крадіжок вогнепальної зброї, боєприпасів, а також комплектуючих деталей до них із цехів, складів і заводських звалищ слідчим висуваються і перевіряються версії про коло осіб, серед яких може знаходитися злочинець: а) крадіжка вчинена працівниками підприємства-виготовлювача; б) крадіжка, вчинена сторонніми особами та ін. Перевірка слідчих версій повинна бути

спрямована на встановлення, ким з числа працівників даного підприємства вчинюються такі крадіжки або ким зі сторонніх осіб вчинено злочин.

#### ■ § 4. Особливості розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї

Ефективність розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї значною мірою залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій. Коло, послідовність і тактичні особливості таких дій та операцій обумовлені вчиненням конкретного кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї, вибухових речовин і боєприпасів або їх розкраданням. Для отримання доказів особливого значення набуває огляд місця події, огляд вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин, допит підозрюваного, свідків і потерпілих, обшук підозрюваних, обшук приміщень, пред'явлення для впізнання, призначення необхідних судових експертиз.

**Огляд місця події.** Ефективність огляду місця події при розкритті розглядуваних злочинів і насамперед по «гарячих слідах» багато в чому залежить від чіткої організації роботи слідчого, послідовності його дій, що складаються з декількох етапів. Особливості підготовчого етапу огляду місця події полягають у такому: а) після ознайомлення з інформацією, що надійшла, необхідно дати завдання працівникам поліції про охорону місця події; б) розпорядитися про виклик для участі в огляді спеціалістів, обов'язково експерта-криміналіста для фіксації обстановки місця події, виявлення й вилучення матеріальних слідів; в) прибувши на місце події, необхідно з'ясувати у співробітників поліції, що знаходяться там, що зроблено ними з метою розкриття злочину (чи була змінена обстановка) і які відомості вони мають.

Залежно від одержаної інформації і обстановки на місці події слідчий виконує такі дії: 1) вживає заходів щодо ліквідації наслідків і надання допомоги постраждалим; 2) визначає межі та характер території, що підлягає огляду (з урахуванням особливостей вихідної ін-

формації може виникнути необхідність оглянути й суміжну з місцем події територію для виявлення і вилучення окремих загублених чи викинутих злочинцями викрадених предметів); 3) визначає вихідний пункт огляду і його спосіб; 4) вирішує питання про кількість оперативних співробітників, необхідних для огляду місця події, а також про запрошення понятих, спеціалістів і технічних помічників; у разі розкрадання зброї з території підприємства-виготовлювача або зі сховища для участі в огляді запрошує спеціалістів: експерта-криміналіста і спеціаліста по предметах озброєння; 5) вживає заходів із проведення невідкладних заходів, спрямованих на встановлення способу вчинення злочину, дає окремі доручення оперативним працівникам щодо виявлення очевидців події, встановлення і затримання злочинця, перевірки за криміналістичними облікам виявлених на місці події слідів.

Під час проведення огляду місця події слідчому необхідно звертати увагу на «негативні обставини»: злом запірних пристроїв зсередини, знаходження скалок скла із зовнішнього боку приміщення, відсутність слідів злому та підбору ключів у сховищах тощо. У таких випадках слід перевірити версію щодо можливості інсценування розкрадання зброї, боєприпасів та вибухових речовин. У зв'язку з цим передбачаються допити свідків, колег по роботі, співробітників, які забезпечують охорону об'єкта, на якому вчинено розкрадання, спрямовані на виявлення суперечностей в їх показаннях. Крім того, може бути передбачено призначення судових експертиз, наприклад траєктологічної (для виявлення механізму злому замикаючих пристроїв). Також необхідно планувати проведення слідчого експерименту, у результаті якого перевіряється, чи міг злочинець проникнути у приміщення через наявні проломи в перешкодах або вивести з ладу сигналізацію та інші технічні засоби блокування, минаючи співробітників служби охорони, засоби охорони та ін.

При виявленні вогнепальної зброї, боєприпасів та слідів пострілу на місці події у протоколі огляду фіксуються: 1) предмети, вилучені з місця події (зброя, кулі, гільзи, предмети зі слідами пострілу); 2) точне місцезнаходження виявленої зброї, куль, гільз, дроби, пижів, пробоїн та слідів пострілу на предметах обстановки (координати); 3) форма, розміри і взаємне розташування слідів, пробоїн та вищезазначених предметів; 4) ознаки близького пострілу, виявлені на предметах.



При зовнішньому огляді вогнепальної зброї необхідно встановити і зафіксувати у протоколі огляду: а) вид зброї: револьвер, пістолет, гвинтівка тощо; б) систему та калібр зброї; якщо їх встановлення ускладнене, то необхідно вказати лише форму і розміри; в) положення частин зброї – чи зведений ударник, чи поставлена зброя на запобіжник, чи є у каналі ствола патрон; г) наявність або відсутність на зброї відбитків пальців; г) інші сліди – забруднення, сліди змащення та ін.; д) наявність або відсутність специфічного запаху порошу, що згорів у каналі ствола; е) серію, номер та рік випуску зброї; заводські номери можуть бути на декількох деталях, у зв'язку з чим слід мати на увазі, що злочинець, знищивши номер на одній деталі, забуває інколи зробити це на інших; якщо зброя зібрана з різних деталей, то вказуються усі номери; якщо номери забиті, цей факт необхідно зафіксувати в протоколі, щоб надалі призначити експертизу зі встановлення номерів; е) зовнішній вигляд зброї, зокрема, грубо оброблена поверхня, свідчить про саморобний спосіб виготовлення, а заржавлена поверхня – про те, що зброя зберігалася в сирому місці та ін.; ж) індивідуальні особливості зброї; на ній можуть бути вигравірувані дарувальні написи, ініціали тощо. До них належать колір фарбування рукоятки або приклада, колір і якість ремня, подряпани, вм'ятини тощо; з) упаковка зброї, зокрема її характер, спосіб виготовлення, стан, характер матеріалу, можливість використання тільки для зберігання або ж і для носіння та ін.

При огляді зброї необхідно ретельно дотримуватися правила безпеки. Зі зброєю слід поводитися обережно, тримати її необхідно дулом вгору. При цьому не можна доторкатися до спускового гачка, оскільки зброя може бути заряджена і знаходитися на бойовому зводі. Залежно від характеру об'єктів, що оглядаються, необхідно залучати спеціаліста-криміналіста, сапера або спеціаліста-вибухотехніка. Усі об'єкти, що вилучаються, у тому числі й ті, детальний огляд яких передбачається провести пізніше, необхідно упакувати й опечатати. Упакування повинне забезпечити збереження наявних на об'єктах слідів (відбитків пальців, слідів барвників тощо), а також безпечне транспортування, що виключає можливість мимовільного пострілу, руйнування (вибуху) боєприпасів і вибухових речовин.

*Допит підозрюваного* проводиться невідкладно або коли невідкладний допит неможливий, не пізніше 24 годин з моменту затри-

мання. При негайному допиті неправдиві показання підозрюваного, як правило, логічно не продумані і їх простіше спростувати. Тактика допиту підозрюваного залежить від часу, який пройшов після вчинення злочину, ролі затриманого в його вчиненні та наявності достатніх доказів про його причетність до вчиненого злочину, а також зайнятої ним позиції.

У затриманого на місці події при допиті з'ясовуються такі обставини: 1) з якого джерела, від кого отримані заборонені до обігу об'єкти, кому призначалися; якщо вони кустарного виготовлення, то ким виготовлені; 2) чи вчинювалися затриманим раніше аналогічні злочини раніше, коли, де, яким способом, за яку винагороду; 3) для яких цілей, коли й у кого придбана зброя, як використовувалася, кому передавалася, у якому стані було повернуто, що відомо про її використання іншими особами; 4) чи входить затриманий до організованої злочинної групи, які функції там виконує, хто її очолює.

Якщо особа затримана на місці виготовлення заборонених до обігу об'єктів (зброї, вибухових речовин, вибухових пристроїв), необхідно з'ясувати: з якого джерела, від кого конкретно отримані комплектуючі для вогнепальної зброї тощо, хто конкретно займається виготовленням, складанням цих об'єктів, якими знаннями (кваліфікацією) ці особи володіють, кому та через кого збувають, за яку винагороду виготовлено зброю, що відомо про її використання покупцями та ін.

Якщо виявлена нестача названих об'єктів у місцях їхнього зберігання, допитом відповідальних осіб встановлюється: 1) ким, коли і за яких обставин виявлена нестача; 2) якого саме майна бракує, у якому стані воно зберігалось, де конкретно; 3) як були організовані облік і зберігання цього майна, хто мав до нього доступ, як воно відпускалося, за якими документами, кому; 4) які відхилення від встановленого порядку зберігання були допущені, з відома кого або чієї санкції, з якої причини; 5) невиконання яких обов'язків щодо охорони зброї та інших названих об'єктів сприяло їх розкраданню чи знищенню або іншим тяжким наслідкам, яким саме. Під час допиту необхідно з'ясувати: хто був організатором вчинення злочину; хто розробляв плани, розподіляв ролі між співучасниками, заздалегідь придбав або виготовляв засоби вчинення злочину; скільки осіб брало участь у вчиненні злочинів, яких саме і роль кожного; для яких цілей організовано

злочинним шляхом, речові та письмові докази: листи, записи з адресами та телефонами посередників, покупців, інших причетних до незаконного обігу осіб; частини тари, упакування, приладдя для чищення і змащення зброї, спеціальна література з питань вогнепальної зброї, вибухових речовин, мінної справи та ін.

При проведенні обшуків особливу увагу необхідно приділити виявленню тайників для зберігання зброї та інших предметів. Об'єктами пошуку повинні бути не тільки зброя, боєприпаси, а й їх частини, заготовки для їх виготовлення, креслення, спеціальна література, адреси, телефони та інші дані про працівників установ і організацій, пов'язаних з виготовленням і зберіганням зброї. При виявленні в тайнику в процесі обшуку вогнепальної зброї, боєприпасів необхідно зафіксувати за допомогою фото- і відеозйомки особливості тайника і місце виявлення.

При проведенні обшуку необхідно використовувати пошукові технічні засоби (металошукачі, рентгенівську апаратуру, ультрафіолетові освітлювачі, зонди, оптичні прилади).

**Призначення судових експертиз.** Найбільш поширеними судовими експертизами при розслідуванні незаконного обігу вогнепальної зброї є: балістична, вибухово-технічна, експертиза металів і сплавів, хімічна, судово-товарознавча, технічна експертиза документів; судово-почеркознавча; трасологічна та ін. Зазначені експертизи в процесі розслідування призначаються в різному поєднанні залежно від особливостей предмета посягання, способів вчинення і приховування таких злочинів.

## Запитання для самоконтролю

1. Які особливості притаманні криміналістичній характеристиці незаконного обігу вогнепальної зброї?
2. Які існують способи вчинення незаконного обігу вогнепальної зброї?
3. Які дії злочинців здійснюються на етапі підготовки та приховування незаконного обігу вогнепальної зброї?
4. Що можна віднести до обстановки вчинення незаконного обігу вогнепальної зброї?
5. Які сліди можуть залишатися при вчиненні незаконного обігу вогнепальної зброї?

6. Які обставини підлягають з'ясуванню під час розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї?
7. Які слідчі ситуації є найбільш типовими під час розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї?
8. Які типові слідчі версії характерні під час розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї?
9. Які особливості характерні для огляду місця події під час розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї?
10. Чи існують особливості допиту підозрюваного під час розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї?
11. Які обставини необхідно з'ясувати під час допиту свідків за фактами незаконного обігу вогнепальної зброї?
12. Чи існують особливості обшуку під час розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї?
13. Які судові експертизи необхідно призначити при розслідуванні незаконного обігу вогнепальної зброї?

УДК 343.98(075.8)  
К82

*Рекомендовано вченою радою Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 26.10.2018 р.)*

**Рецензенти:**

*В. В. Тіщенко* — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;  
*М. Є. Шумило* — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

**Колектив авторів:**

*В. Ю. Шепітько*, д-р юрид. наук, проф. (кер. авт. кол.) — § 1, 4–7 розділу 1; § 2 розділу 1 (у співавт.); § 5 розділу 2 (у співавт.); § 1, 3, 4 розділу 4; § 2 розділу 4 (у співавт.); розділи 9, 10; § 1, 2, 4 розділу 19;  
*В. А. Журавель*, д-р юрид. наук, проф. — розділ 5; розділ 8;  
*В. О. Коновалова*, д-р юрид. наук, проф. — § 1, 2, 4 розділу 2; § 3, 5 розділу 2 (у співавт.); § 1, 2 розділу 14 (у співавт.); § 3, 4 розділу 14; розділ 18;  
*В. М. Шевчук*, д-р юрид. наук, проф. — розділ 3, розділ 12; розділ 17;  
*М. В. Шепітько*, д-р юрид. наук, доц. — розділ 11;  
*Б. В. Щур*, д-р юрид. наук, проф. — § 2 розділу 1 (у співавт.), § 3 розділу 1;  
*І. В. Борисенко*, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);  
*О. Ю. Булукув*, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);  
*А. Л. Дудніков*, канд. юрид. наук, доц. — розділ 13;  
*М. В. Капустіна*, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 2 (у співавт.); § 2 розділу 4 (у співавт.); розділ 6, розділ 7 (у співавт.), § 1, 2 розділу 14 (у співавт.);  
*М. В. Костенко*, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 19;  
*К. В. Латиш*, канд. юрид. наук — розділ 16;  
*Н. В. Павлюк*, канд. юрид. наук — розділ 7 (у співавт.).  
*В. В. Семенов*, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);  
*Г. О. Чорний*, канд. юрид. наук, доц. — розділ 15

**Криміналістика** : підручник : у 2 т. Т. 2 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, К82 В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 328 с.

ISBN 978-966-937-505-6

ISBN 978-966-937-543-8 (т. 2)

У другому томі підручника викладено зміст криміналістичної методики розслідування злочинів. Поданий матеріал адаптовано до нових навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Розраховано на студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним аспірантам, викладачам, науковцям та співробітникам органів правопорядку, суддям, адвокатам та іншим юристам.

**УДК 343.98(075.8)**

ISBN 978-966-937-543-8 (т. 2)  
ISBN 978-966-937-505-6

© Шепітько В. Ю., Журавель В. А.,  
Коновалова В. О. та ін., 2019  
© Видавництво «Право», 2019

<b>Розділ 14. РОЗСЛІДУВАННЯ ПІДПАЛІВ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИНИКНЕННЯМ ПОЖЕЖ</b> .....	214
§ 1. Криміналістична характеристика підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж.....	214
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню .....	217
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	218
§ 4. Особливості розслідування підпалів та інших злочинів, пов'язаних із виникненням пожеж .....	220
<i>Запитання для самоконтролю</i> .....	227
<b>Розділ 15. РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ</b> .....	228
§ 1. Криміналістична характеристика терористичних актів .....	228
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню .....	231
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	232
§ 4. Особливості розслідування терористичного акту .....	234
<i>Запитання для самоконтролю</i> .....	237
<b>Розділ 16. РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА</b> .....	238
§ 1. Криміналістична характеристика хуліганства .....	238
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню .....	243
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	244
§ 4. Особливості розслідування хуліганства .....	247
<i>Запитання для самоконтролю</i> .....	249
<b>Розділ 17. РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ</b> .....	250
§ 1. Криміналістична характеристика незаконного обігу вогнепальної зброї .....	250
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню .....	257
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	260
§ 4. Особливості розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї.....	264
<i>Запитання для самоконтролю</i> .....	270
<b>Розділ 18. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ</b> .....	272
§ 1. Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля .....	272
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню .....	274
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	275
§ 4. Особливості розслідування злочинів проти довкілля .....	277
<i>Запитання для самоконтролю</i> .....	287